

Ernst Jünger. *Siebzig verweht III*. Klett-Cotta

Het verleden blijft Ernst Jünger achtervolgen. Negenennegentig is hij afgelopen dinsdag geworden, dus aan verleden geen gebrek. Toch gaat het eigenlijk altijd om hetzelfde: om Jüngers betrekkingen (als wegbereider, geestverwant of tegenstander) met Hitlers Derde Rijk.

Nog niet zo lang geleden was het een brief uit december 1944 die de gemoederen bezighield. In deze brief deelt de president van het *Volksgerichtshof*, de beruchte Dr. Freisler, Bormann mee dat hij het onderzoek tegen Jünger heeft moeten staken op 'telefonisch' bevel van de *Führer* zelf. Een kleine 'affaire' ontstond, in de Franse en Duitse pers, toen Heidegger-biograaf Hugo Ott de bewuste brief in de *Frankfurter Allgemeine* een vervalsing noemde.

Jünger protesteerde. Sommigen vielen hem bij, anderen Ott. Maar wat een volstrekt raadsel bleef, was het motief achter de eventuele vervalsing. Jünger heeft er nooit een geheim van gemaakt dat Hitler hem in 1939 de hand boven het hoofd had gehouden, toen de partij maatregelen eiste naar aanleiding van *Auf den Marmorlippen*, de roman die door velen werd gelezen als een aanval op het nazi-regime. Dat Hitler het na de mislukte aanslag van 20 juli 1944 (waarbij Jünger niet direct betrokken was) opnieuw had gedaan, kon toch onmogelijk als een schok komen.

Hoe het ook zij, de 'affaire' (als zij deze naam al verdient) laat goed zien dat Jünger in Duitsland nog altijd een omstreden auteur is. Ongetwijfeld heeft dat ook te maken met zijn onverminderd actieve aanwezigheid in het literaire landschap. Eind vorig jaar verscheen *Siebzig verweht III*, het derde deel alweer van het dagboek dat hij in 1965 (na de 'bijbelse leeftijd' van zeventig te hebben bereikt) is begonnen.

Het beslaat de jaren 1980 tot en met 1985, toen Jünger eveneens het middelpunt van een 'affaire' was, destijds naar aanleiding van de prestigieuze Goetheprijs die hem in 1982 werd toegekend. Uit de dagboek aantekeningen blijkt dat een kopie van Freislers brief hem al in 1985 onder ogen is gekomen. Maar tot een volledige opheldering van zaken komt het ook nu niet, ondanks de getuigenis van een voormalig Gestapo-man die Jünger per brief laat weten in 1940 een rapport over diens politieke betrouwbaarheid te hebben geschreven.

Wél wordt duidelijk hoezeer Jünger zich ergert aan de kritiek van de 'boosaardige tuinkabouters', ook al is deze nog zo bevorderlijk voor de verkoop van zijn boeken. 'Als het erom gaat massaal over een man heen te vallen, zijn de Duitsers altijd van de partij', schrijft hij, 'het moet alleen wel ongevaarlijk zijn'. Zelf heeft hij zich daarentegen 'getoond' (in *Auf den Marmorlippen*) toen 'het om hoofd en hals ging'.

Daarnaast irriteert het hem dat hij om de oren wordt gemept met citaten van zestig jaar geleden, waarin hij zich uitspreekt tegen de democratie en voor de natie. Maar ook zelfkritiek is niet geheel afwezig. Hij heeft nu de indruk destijds onder zijn 'niveau' te zijn gegaan, zij het 'niet omdat ik mij als nationalist maar omdat ik mij überhaupt heb geeëngageerd'. Zijn huidige waardering van de dingen is immers niet meer van 'politieke maar van stilistische aard'.

Ergernis is de prijs die Jünger betaalt voor een leven dat op alle mogelijke

manieren is verbonden met de Duitse geschiedenis van deze eeuw. Oorlogsheld in 14-18, revolutionair nationalist in de jaren twintig, profeet en diagnosticus van het totalitaire modernisme in de jaren dertig, gedistantieerd ziener en estheet sinds 1933: zo zou je Jüngers carrière in een paar trefwoorden kunnen samenvatten.

Maar vóór alles is hij natuurlijk een schrijver, van romans, dagboeken en essays, die tezamen getuigen van zijn unieke visie op de moderne tijd. Een tijd van crisis en grote verandering, aldus Jünger, waarin de 'goden' het veld moeten ruimen voor de nieuwe 'titanen' en de 'wereldgeschiedenis' langzaam maar zeker wordt overgenomen door een aanzienlijk ingrijpender 'aardgeschiedenis'.

Wat Jüngers visie zo fascinerend maakt - en voor zijn tegenstanders zo onverteerbaar - is de onverstoorbare eigenzinnigheid ervan. Dezelfde kwaliteit vinden we terug op vrijwel elke bladzijde van dit nieuwe dagboek. Typisch Jünger is bijvoorbeeld het vermoeden dat de mieren, die hij in zijn tuin te Wilflingen gadeslaat, 'gelukkig' zijn in hun onberispelijke orde. Of de vergelijking, tijdens een van zijn vele reizen, van het vliegveld van Frankfurt met een Romeins badhuis: 'toen het water met zijn rust, nu het vuur met zijn onrust'.

Het laatste beeld staat niet op zichzelf, maar verwijst naar Jüngers overtuiging dat in het atoomtijdperk Prometheus opnieuw 'het vuur' heeft geroofd. In de geschiedenis is hij steeds op zoek naar de 'mythische kern', die ook in het 'onttoverde' heden aanwezig blijft. Want de vooruitgang brengt geen 'vermeerdering, maar slechts een herverdeling van de oorspronkelijke rijkdom'.

Ondanks de dreiging van ecologische rampen en van een nucleaire apocalyps weigert Jünger daarom elk defaitisme. Aan hoop heeft de mens meer dan aan angst, is zijn standpunt, dat overigens wel enige onbaatzuchtigheid vereist, gelet op zijn speculatie dat misschien een 'catastrofe' noodzakelijk zal zijn voor de vestiging van een nieuwe stabiele orde.

Verzet tegen het voortschrijden van de techniek en de door hem verafschuwde *Verzifferung*, acht hij zinloos. Dat blijkt onder andere uit een interessante conversatie met Alberto Moravia, die hem in 1983 komt ondervragen over de atoombom. Het is onmogelijk de atoombom af te schaffen, meent Jünger, 'de techniek gaat haar eigen gang'. Maar misschien kan de 'wereldstaat', waarvan de technische voorwaarden al grotendeels zijn gerealiseerd, uiteindelijk de ondergang voorkomen.

Steeds komt het erop neer dat de mens een modus moet zien te vinden om zich te schikken in het onvermijdelijke. Het verlies moet daarbij op de koop toe worden genomen, al kost het Jünger zelf af en toe merkbaar moeite, getuige zijn nostalgie naar de ouderwetse zetter tijdens het corrigeren van de drukproeven van zijn *Sämtliche Werke* en zijn klacht over de toenemende 'collectieve lafheid' naar aanleiding van de kaping van de *Achille Lauro*.

Jüngers ideaal te midden van alle verwarring is dat van de 'anarch', waarover hij voor het eerst heeft geschreven in zijn roman *Eumeswil* uit 1977. De anarch is overtuigd van zijn macht, maar kent ook zijn grenzen en zorgt ervoor niet verder te gaan dan tijd en omstandigheden toestaan. Zo blijft hij vrij, zonder zijn eigen 'ethos' aan anderen op te dringen. 'Als burger zal hij meest onopvallend leven, zich van

kritiek onthouden en moeilijk te enthousiasmeren zijn. Dat sluit een welwillende, op innerlijke superioriteit gefundeerde verhouding tot de autoriteit niet uit'.

Het kost moeite niet aan deze passage te denken, wanneer we Jünger elders in het dagboek zien verkeren met autoriteiten als Kohl en Mitterrand. De een komt hem feliciteren met zijn negentigste verjaardag, de ander nodigt hem uit voor een ontbijt op het Élysée; met beiden woont hij in Verdun een plechtige en als verzoening bedoelde herdenking van de Eerste Wereldoorlog bij.

Als een anarch accepteert Jünger ook de vele eerbewijzen (medailles, literaire prijzen, ereburgerschappen) die hem ten deel vallen in de loop van de vijf jaar die *Siebzig verweht III* bestrijkt. Maar te vermoeden valt dat hier ook andere, meer gewone menselijke sentimenten een rol spelen. Met name het buitenlandse eerbetoon biedt een welkome compensatie voor de ergerlijke aanvallen in eigen land.

Hetzelfde geldt voor de vele vererende brieven en visites die in het dagboek worden gememoreerd en geciteerd. Onder de - opnieuw vaak buitenlandse - bewonderaars bevinden zich, naast Jorge Luis Borges (met wie Jünger spreekt over Schopenhauer, Kafka, Don Quichotte, Duizendeneennacht, Walt Whitman, Flaubert en Aldous Huxley), zijn Franse vertalers, diverse mede-entomologen, alsook de zonderlinge vrienden die hij via Albert Hoffman, de LSD-ontdekker, heeft leren kennen. Van hen ontvangt hij cryptische brieven en nachtelijke telefoontjes, waarin hem vanuit de USA wordt gevraagd: 'Ernst - hoe gaat het met je?'

En voor het overige werkt Jünger in zijn tuin, wandelt in het bos, schrijft aan nieuw werk, speelt patience als hij in een 'Oblomov-stemming' verkeert, verdiept zich in zijn insektenverzameling, noteert zijn dromen en leest de meest uiteenlopende boeken, variërend van achttiende-eeuwse memoires tot een geschiedenis van de antieke cosmetica, met als enige eigentijdse romans *De naam van de roos* van Umberto Eco en *Das Parfum* van Patrick Suskind. Een kalm en overzichtelijk bestaan zoals het een oude anarch betaamt, van tijd tot tijd onderbroken door een reis naar Singapore, Venetië, Griekenland of - minstens enkele keren per jaar - Parijs, waar Jünger tijdens de Tweede Wereldoorlog zoveel vrienden heeft gemaakt, in weerwil van zijn positie als officier van de bezettende macht.

Over zijn hachelijke verblijf destijds in de 'buik van de Leviathan' kan men lezen in de beide Parijse dagboeken, waarvan Nederlandse vertalingen zijn verschenen in de serie *Privé-domein*. Hachelijk was dat verblijf vooral door de combinatie van trouw aan het vaderland en afschuw van de zittende machthebbers. Door andere bewoners van een totalitaire samenleving werd dat later herkend. Bijvoorbeeld door sommige schrijvers in de voormalige DDR, bij wie Jünger - anders dan bij hun collegae in de voormalige Bondsrepubliek - hoog aangeschreven stond.

In 1988 zou een van hen, de toneelschrijver Heiner Müller, hem in Wilflingen een bezoek brengen. In Müllers autobiografie *Krieg ohne Schlacht* vinden we er een kort maar curieus verslag over, waaruit Jünger naar voren komt als iemand die veel Sekt drinkt en van zijn vrouw niet mag roken omdat het slecht is voor de bronchiën. Tegenover zijn gasten bekent hij niettemin vroeger in de tuin graag 'een Dunhill' te hebben opgestoken. Het geeft Müller de indruk dat Jünger voor niets bang is behalve voor zijn vrouw. 'Jüngers probleem is een *Jahrhundertproblem*', luidt zijn intrigerende

conclusie, 'Eer de vrouwen voor hem een ervaring konden zijn, was de oorlog het'.

Hoe Jünger op het bezoek heeft gereageerd, staat helaas niet meer in *Siebzig verweht III*, maar ongetwijfeld zal het te lezen zijn in het volgende deel van dit vitale dagboek, dat hopelijk niet al te lang op zich laat wachten.

(*de Volkskrant*, 1-4-1994)